

Tarih ve Ecza

İnsanoğlu, ilk çağlardan beri çeşitli otları kullanarak hastalıklardan kurtulmaya çalışmıştır. Zamanla bitkisel ilaçların kullanımına ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmış, daha sonraları ilaç formuna dönüştürülmeye başlanmıştır.

Osmanlı döneminde özellikle 1800'lü yıllarda eczacılık düzenli bir şekilde icrâ edilmiştir. Gayrimüslimler tarafından tercih edilen bir meslek haline gelen eczacılık, toplum yaşamında önemini gitgide artırmıştır.

Eczacılar kendilerine göre hazırladıkları ilaçları çeşitli formlarda imal ederek, hastalarına sunmaya, Osmanlı döneminde başlamışlardır.

Bu konuda yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri de "Belgelerle Türk Eczacılığı" adıyla Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı tarafından bastırılan eserdir. Dergimizde bu koleksiyondan seçtiğimiz bazı nostaljik örnekleri sizlere de hatırlatmak istedik. Önümüzdeki sayılarda da yine bu tür çalışmalarını okurlarımıza sunacağız.

Krem Pertev. 1970'li yıllara kadar Türkiye'de tanımayan yoktu "Krem Pertev"i... Tüp formunda piyasaya sürülenleri ev kadınlarının en çok kullandığı kremdi. Elle yıkanan bulaşıkların, çamaşırların sonrasında tek lüksüydü kadınlarımızın... Eczacı Mehmed Daim şöyle diyordu Krem Pertev için: "Krem Pertev'i bilmeyen hiçbir Türk kasabası, sıhhatini seven hiçbir aile yoktur. Ay-yıldızlı küçük kutularda Türk müstahzaratçılığının bir gurur simgesi idi ilk zamanlar... Sonraları olağanüstü dekoratif, ufak, yuvarlak, renkli baskılı teneke ve alüminyum kutuları en çok çapkın delikanlıların ceplerinde bulunurdu... Adı "Camili" idi argo tabiri ile... Çok meşhur oldu camili krem... Eczacı olsun olmasın birçok kişi onlarca taklidini yaptı... Gün geldi kremler de çeşitlendi, bilimselleşti... Taklitleri ile birlikte Krem Pertev de anılardaki yerini aldı...

Ferid Diş Macunu...

İçi doldurulmamış bu tüpler günümüze kadar ulaşabilen üzeri Eski Türkçe yazılı nadir diş macunu ambalajı örneklerinden biridir.

Tüpün üzerinde "Ferid Diş Macunu. Ağız Hıfzısıhhası. Ferid Diş Macununu kullananlar ağızlarında duydukları ferahlıkla incileşen dişlerinde daima sıhhat tebessümleri hisseder." yazmaktadır.

Kininli Derman Tabletleri. Tablet in son keşfi... En üstün bir formülle hazırlanmıştır...
"Derman" dermandır...

Hüsnü Bayer, Eczacılık Mektebi'nden 1925 yılında mezun olmuş, 1934 yılında Afyon'da Uzunçarşı Caddesi'nde, daha önce Hüseyin Kâmil Otay'a (1) ait olan İstanbul Eczahanesi'ni devralarak çalıştırmaya başlamıştır. Hüsnü Bayer, Afyon'da eczacılık yaptığı sırada, aynı şehirde görevli askeri doktor İbrahim Bey'in çok tutulan bir formülünü Kaşe Derman adı altında piyasaya sürmüştür. İçinde Quinine chl., Pyramidon, Cafeine pure, Guarana, Phenacetine, Antifebrine gibi beş etken madde bulunan bu müstahzardır.

Hüsnü Bayer'in 1943'te İstanbul'a taşınmasından sonra Valikonağı Caddesi'ndeki Sağlık Apartmanı'nda kurulan laboratuvarında üretilmeye başlamıştır. Hüsnü Bayer, Derman Kaşe için radyo, gazete ve dergilere etkili reklamlar vermiştir(2). Böylece, ilk üretildiği bölgenin şehirleri Isparta, Afyon ve Denizli olmak üzere tüm yurttaki tutulan bu ilaç, zamanla Sağlık Bakanlığı'nın Cafein dışında diğer etken maddelerin kullanılmasını yasaklaması üzerine orijinalliğini kaybetmiştir.

Hüsnü Bayer, İstanbul'a yerleştikten sonra, Derman Laboratuvarı'nın yanı sıra Sultanhamam Eczanesi ve Ulus Ecza Deposu adlı iki müessese daha kurmuştur. Bu dönemde, Derman Laboratuvar önce Nişantaşı'nda, Akkavak Sokak 18'de (1946), Daha sonra yine Nişantaşı'nda, Bayer Apartmanı'nda etkinlik göstermiştir. Son olarak 1977'de Şişli'de, Rikapart Sokak'taki Ece Hanı'na taşınan laboratuvarın çalışmaları 1990 yılına kadar Hüsnü Bey'in oğlu eczacı Nurhan Bayer tarafından sürdürülmüş, bu tarihten bir süre sonra Kaşe Derman'ın ruhsatı Gripin Firmasına devredilmiştir.

Derman Laboratuvarı'nda, 1949 yılına kadar imâlatı gerçekleştirilen altı müstahzar, Acide acetylsalicylique "Asporal" (1937), Derman Kaşe (1938), Dover Komprimeleri (1942), Diril Kuvvet Şurubu, Dirol Diş Suyu (1943) ve Ultrasan Tablet'tir (1946).

(1) Hüseyin Kâmil Otay için bkz. Sandalcı, Mert, Belgelerle Türk Eczacılığı Cild 1, Aralık 1997, s.156.

(2) Baytop, Turhan, laboratuardan Fabrikaya, 1997, s.99.

Tatlı Müshil...

Ahmed Cevad Akıska'nın Eczacı Kimyager Hulki İsmail Göknaar ile ortak olarak Hulki Bey'in "Yeni laboratuvarı"nda ürettikleri bir müstahzar....

Mehmed Kazım Eczahanesi, 30'lu yıllar M. Necip dönemine ait majistral ilaç kutusu...

Mehmed Kazım Eczahanesi, majistral ilaç kutusu ... Rıfat Ziya Dilemre dönemi, 40'lı yıllar, eczahane Bahçekapı Caddesinde 33 numaradan 16 numaraya taşınmış...

Hasan Kuvvet Şurubu, 1920'li yıllar... Formülü: %02gr. lode, Extr. De Rathania, Glycérophosphate de chaux Glycérophosphate de soude, Glycérophosphate de magnésie. Hasan Kuvvet Şurubu, Avrupa'da ve bütün şarkta takdir uyandırmıştır. Avrupa ve Türkiye Tıp Profesörlerinin takdiratı ve raporlarına haizdir. Üstte şişenin kabartma olarak yazılı arka yüzü.

Belgelerle Türk Eczacılığı'nın 3. Cildinde de yer alan Türk ecza depoculuğunun en önemli isimlerinden Eczacı Hasan Hassan, kuvvet şurubu imal ederek başladığı müstahzarcılık hayatına Hasan Gazoz Özü, Hasan Meyve Özü, Hasan Öksürük Pastili, Hasan Kinin Komprimeleri ile devam etmiş.

1940'larda 90'a varan ürün çeşidiyle prezervatiften balık yağına, fare zehirinden çavdar ekmeğine, traş sabunundan kinin komprimelerine kadar, sağlık ve itriyat konusunda ihtiyaç duyulan birçok malzemenin üretimini gerçekleştirerek, halka hizmet veren çok önemli bir firma haline gelmiştir.

Muhittin Hüsnü Kansuk dönemi, Alexine Jaune, Sarı göz merhemi Kanzuk Eczanesi'nin en eski müstahzanlarından biridir. "Eczanemizde imâl ettiğimiz saf badem yağıyla (précipité Jaune) güzelce hal ettikten sonra iki kısım bilkimya saf sterilize vazelin ve bir kısım (lanoline Anhydre) ilâve edilerek hazırlanmıştır.

Terkibine katiyen hâlel getirmemek maksadiyle billur çubukla karıştırılarak yapılır, tozdan muhafazasını temin için bilhassa saf kalay tüpler derununda alemler tababete arzedilmiştir."

Katran Hakkı Öksürük Pastilleri, 40'lı yıllar. Formül: Goudron, Eucalypton, Menthol, Sucre.

Mustafa Ekrem Bey 1925 yılında kendi adına Şark Malt Hulâsası (Sade ya da Gliserofosfatlı olmak üzere iki çeşitti) adlı bir müstahzara ruhsat çıkartmışsa da, bu da 1933 yılından sonra, eczacı İlhami Pekel tarafından ruhsatlandırılarak Bomonti Bira Fabrikası tarafından üretilmeye başlanmıştır.

İbrahim Hakkı Katran Bey ise, kendi adına Katran Öksürük Pastilleri adlı bir müstahzarı piyasaya sürmüş, önce Abdi İbrahim Tıbbî Ecza laboratuvarında üretilen bu müstahzar, bir süre sonra 1947 yılında yeniden ruhsatlandırılarak Aksu laboratuvarında üretilmeye devam edilmiştir(4,5).

Katran-ı Hakkı-Ekrem'e ait koleksiyonumuzda bulunan müstahzar şişeleri ne yazık ki etiketsizdir. Yıllardır üstünde durmamıza rağmen karton ambalajında bir tanesine tesadüf edemedik. Ancak sanıyoruz ki yayınlamakta olduğumuz prospektüsler müstahzarların kendileri kadar ilginçtir.

Katran Hakkı Öksürük Pastillerinin son derece hoş bir ambalajla piyasaya sürülmüş olduğu elimizdeki örnekte görülmektedir. Yıllar içinde sadece bir kez görebildiğimiz bu kutu da koleksiyonumuzun en nadir parçalarından biridir.

(1) Abdi İbrahim Tıbbî Ecza Laboratuvarı 1916-1951, Vademekum tarzında hazırlanmış bu kitapçığın ön sözünde şöyle denmektedir: Merhum Şeyb-ül eczacıyan Ali Süreyya, ilk Türk müstahzarı ve direktörümüz merhum Hakkı Katran'ın ruhları huzurunda huşu ile eğiliriz...

(2) Sandalcı, Mert Belgelerle Türk Eczacılığı Cilt 2 (1999)s.147.

(3) Baytop, Turhan Eczaneden Eczaneye 1995 s.114 (Bu bilginin doğruluğundan emin değiliz. 1929 yılında Ecz. Mehmed Daim tarafından yayınlanan "Türk Tıbbî Müstahzaratı" adlı kitapta bu ilişkiden bahsedilmemiş olması gariptir.)

(4) Atademir, Saib Ragıp Yerli Tıbbî Müstahzarlar (1947) s.55

(5) Ruhsatları Verilmiş Yerli ve Yabancı İspençiyari ve Tıbbî Müstahzarlar Listesi, 1949.

İbrahim Halil Onultan Eczahanesi... Sparadrap Officinale Fransız Yakısı. Eczanede ithal bir ürün.

Koleksiyonumuzda İbrahim Halil Eczanesinin laboratuvarında üretilen Taharat Pudrası, Molibarsin, Saligantin ve İyodajen Halil adlı 4 müstahzardan en tanınmış olan İodojen Halil'in bir kutusu ve içinde yarılanmış müstahzarı ile bir de şişesi bulunmaktadır.

İbrahim Halil eczanesine ait ikinci malzememiz, göze çarpan hoş art nouveau bir etiketiyle Fransız Malı bir "yaki kutusu"dur.

Eczahanenin adresi şişe üzerinde Saraçhanebaşı 170 olarak, kutu üzerindeki etikette ise 180 numara olarak görülmektedir.(Aslında yeri hiç değişmemiş olduğuna göre kapı numaralarının değişmiş olduğu ya da baskı sırasında bir yanlışlık olduğu düşünülebilir.)

Necip Bey Pudrası 1920'li yılların sonunda Arap harfleri ve Latin harfleri ile hazırlanmış orijinal pudra kutuları... Arka yüzlerindeki küçük etiketlerden (rose, rachel gibi) birçok çeşidinin olduğu anlaşılmaktadır.

Serum Glycose İotonique
50 cc.lik ambalajında... (Orijinal uzunluğu 21 cm.)

İstanbul eczanesi, Belkıs Derman, Majistral ilâç kutusu, 1940'lı yıllar.

Kutuların üzerine yapıştırılan etiketlerde, Belkıs Derman ve İstanbul Eczahanesi isimlerinin birlikte kullanıldığı, belleklerde yer etmiş, meşhur amblem yer almaktadır.

Münir Şahin - Hayri Rifat
Müvellüdülhumuzalı su...
Belleklere kazınmış etiketi ve şişenin
arkasında yer alan kullanma talimatı.

